

наздоганяє, прискореного та випереджаючого економічного розвитку. Доведено обмеженість використання моделей розвитку, що наздоганяє, та прискореного економічного розвитку для України. Запропоновано заходи, спрямовані на прискорення економічних процесів у виробництві, національному управлінні та плануванні, науці, освіті та інших сферах.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, своєчасність, економічний розвиток, прискорення.

Аннотация

В статье обоснована необходимость ускорения экономических процессов в Украине как одного из основных факторов опережающего экономического развития. В результате анализа особенностей моделей развития, ориентированных на скорость, изложено авторское понимание догоняющего, ускоренного и опережающего экономического развития. Доказана ограниченность использования моделей догоняющего и ускоренного экономического развития для Украины. Предложены меры, направленные на ускорение экономических процессов в производстве, национальном управлении и планировании, науке, образовании и других сферах.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, своевременность, экономическое развитие, ускорение.

Annotation

In the article the need of acceleration of economic processes in Ukraine as one of the main factors of leading economic development is proved. Author's understanding of overtaking, accelerated and leading economic development is set out based on the analyzes of the features of models of development, focused on speed. It is proved that the usage of models of overtaking and accelerated economic development for Ukraine is limited, so measures aimed at accelerating economic processes in production, national management and planning, research, education and other areas are proposed.

Key words: national competitiveness, timeliness, economic development, acceleration.

УДК 338.43:331.5

Кузьмак О.І.,
к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту,
РФ ПВНЗ «Європейський університет»

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. В сучасних умовах становлення економічних відносин особливого значення набуває проблема формування та використання трудового потенціалу. Оскільки, будучи важливою складовою економічного потенціалу, зростання і нарощування, а також рівень і якість трудового потенціалу має важливий вплив на ріст виробництва, стабільність та конкурентоспроможність підприємства, території, регіону, економіки країни, зокрема. Разом з тим, стан трудового потенціалу залежить від різних чинників або умов його відтворення, які необхідно аналізувати, систематизувати та враховувати з метою раціонального формування і використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в дослідження проблем формування, використання трудового потенціалу і його складових внесли і вносять такі відомі вчені, як Д. Богиня [1], О. Бугуцький [2], О. Грішнова [1], В. Дієсперов [3], М. Долішній [4], В. Злупко [4], М. Ким [5], В. Костаків [6], Г. Купалова [2], В. Мікловда [7], М. Пітюлич [7], К. Якуба [8] та інші.

На жаль, в останній час зменшується кількість вчених, які глибоко вивчають процеси формування трудового потенціалу, а також скорочується кількість публікацій, що висвітлюють сучасний стан та проблеми його використання. Крім того, до цього часу не існує єдиної думки, щодо визначення сутності трудового потенціалу та факторів його формування і використання.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити, визначити та згрупувати чинники формування трудового потенціалу, з метою планування та раціонального розвитку сільського трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин, поступової інтеграції України до світового співтовариства, все більше стає зрозумілим, що основною умовою прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, удосконалення виробничих відносин є розвиток та раціональне використання трудового потенціалу.

Одна із перших спроб розглянути трудовий потенціал як окрему економічну категорію, відмінну від понять «трудові ресурси», «робоча сила», належить В. Г. Костаківу. Він зазначає, що «трудоий

потенціал – це запаси праці. Вони залежать від загальної чисельності трудових ресурсів і їх структури за статтю і віком, рівня зайнятості за статтю і віком, накопчених знань, ступеня відповідності демографічної структури працюючих умовам підвищення ефективності праці, соціальної мобільності населення (територіальної і професійної)» [6, с. 18].

В науковій праці О. А. Бугуцького, Г. І. Купалової, М. К. Орлатого фактори, пов'язані з відтворенням трудового потенціалу, а, отже, його формуванням і використанням, поділяються на дві групи – організаційні та соціальні [2, с. 147].

Пітюлич М. І., Бібен М. І., Мікловда В. В. у своїй праці відзначають, що ефективність використання трудового потенціалу опосередковується ринковими відносинами з обов'язковим врахуванням стану суспільно-політичного життя, рівня свідомості, культури, професійної підготовки, національної специфіки, інтересів, традицій, що склалися в сфері трудових відносин [7, с. 15].

До факторів зростання трудового потенціалу Ким М. П. відносить: природний приріст населення, особливо працездатного; покращення стану здоров'я, фізичного стану, морального стану суспільства, які підсилюють дієздатність робочої сили; ріст культурно-технічного рівня населення, особливо освітнього і кваліфікаційного; обставини, що збільшують сукупний фонд робочого часу. При цьому, автор вважає, що фактором зміни величини трудового потенціалу виступає міграція працездатного населення, точніше сальдо міграційних потоків [5, с. 39].

Аналіз тверджень різних авторів та власні дослідження дають підстави стверджувати, що на процес формування і використання трудового потенціалу великий вплив мають зміни соціально-демографічних основ формування чисельності населення і його статево-вікової структури, освітньо-професійного складу і національного складу населення.

Природною основою трудового потенціалу суспільства, регіону, території, галузі є економічно активне працездатне населення. Між його кількісно-якісними параметрами і масштабами виробництва існують прямі і зворотні зв'язки. Зростання виробництва швидшими темпами по відношенню до зростання чисельності населення є умовою відтворення і якісного вдосконалення трудового потенціалу, а рівень і перспективи розвитку техніко-економічних основ виробництва, в свою чергу, впливають на якісні параметри і напрямок розвитку трудового потенціалу.

Динаміка показників чисельності і складу населення впливає на ефективність суспільного виробництва через показники економічної активності, тобто ступінь участі його працездатної частини в суспільному виробництві. Границі економічної активності визначаються статево-віковою структурою населення, що впливає на його чисельність в працездатному віці, станом здоров'я і добробутом людей, можливостями і умовами зайнятості. У залежності від зміни у віковій структурі зайнятих, демографічний фактор може виступати фактором зростання або зниження продуктивності суспільної праці.

На формування і використання трудового потенціалу значний вплив мають також медико-біологічні умови, що визначають природно-біологічні якості його носіїв: стан здоров'я і психофізіологічну придатність до праці, їх відповідність вимогам виробництва.

Науково-технічний рівень сучасного виробництва і інформаційна революція ставлять підвищені вимоги до психофізичного стану працівника, його реакції, зібраності, зосередженості, уважності, відповідальності і т.п. Ці нові вимоги сучасного виробництва до людини вступають інколи в суперечність з природними можливостями працівників. Виникають істотні втрати трудового потенціалу внаслідок зростання захворюваності, інвалідності і смертності.

На сьогоднішній день значно зростає вплив екологічних умов на режим відтворення і якість населення. Стан і зміна навколишнього середовища, будучи пов'язані з результатами трудової діяльності і побутом, активно впливають на стан здоров'я і генетичні властивості людини, природно-біологічні якості і можливості розвитку населення. Вже сьогодні суспільство несе великі втрати трудового потенціалу і національного прибутку, оскільки стан екології зайнятості недостатньо враховується в господарській практиці.

При формуванні і розвитку трудового потенціалу будь-якого структурного рівня ведуча роль належить соціально-економічним чинникам таким, як: характер відносин власності; специфіка трудових відносин; система освіти та механізм підготовки і перепідготовки кадрів; розподільні відносини; особливості виробничо-господарського механізму та психологічний клімат.

Крім факторів загального характеру, на кількісно-якісні параметри трудового потенціалу впливають конкретні умови господарювання різних територіальних суб'єктів.

До вище згаданих чинників також можна віднести розвиток соціальної інфраструктури. За ступенем впливу на формування і розвиток міських і сільських населених пунктів, як і міської та сільської території в цілому, соціальне середовище відіграє важливу роль. Зокрема, від соціальних умов залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села взагалі.

На цей показник впливають густота і людність населених пунктів, житлові умови, рівень забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури (дитячими дошкільними закладами, закладами охорони здоров'я, відпочинку, дозвілля), їх потужність, розвиток торгівлі, громадського харчування, транспортної та телефонної мережі та ін.

Таким чином, на трудовий потенціал, тенденції його відтворення, якість і результативність використання впливають багато чинників. Для зручності аналізу їх можна звести в наступні укрупнені групи: 1) соціально-демографічні; 2) медико-біологічні; 3) соціально-економічні; 4) природно-географічні; 5) екологічні умови; 6) розвиток соціальної інфраструктури.

Для дії всіх перерахованих чинників характерні взаємозв'язок і соціальна спрямованість. На демографічний накладається комплекс генетичних, медико-біологічних, техніко-технологічних, соціально-економічних чинників; на соціально-економічний – вплив демографічного, еколого-географічного; на екологічний – техніко-технологічного і соціально-економічного. Крім того, на кожний чинник, а також їх сукупність впливає сукупність суспільних відносин.

Якщо розглядати сільський трудовий потенціал, то на його сучасний стан, формування і використання, також важливий вплив має специфіка розвитку та формування сільської території, природа соціально-економічних рис села, зокрема, специфіка зайнятості сільського населення. Специфічність і місце сільської місцевості в суспільній структурі полягає в тому, що сільська сфера історично сформувалася переважно, як аграрна.

Специфіка зайнятості в сільській сфері в порівнянні з міською виражається в наступному: переважання сільського господарства; сезонність сільськогосподарських робіт; низький рівень розвитку виробничих і невиробничих галузей; різне співвідношення виробничих і невиробничих галузей; більш вузький перелік фахів, за котрими можуть бути використані працівники; умови праці і життя сільських сімей тісно пов'язані, як правило, з одним господарством і з результатами його діяльності, що значно зменшує можливості маневрування сільського трудового потенціалу; у сільській місцевості недостатньо розвинута соціальна інфраструктура, що має досить вагомий вплив на закріплення тут працівників, їх здатність до праці.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження трудового потенціалу вказує на те, що з метою його ефективного використання, надзвичайно важливим є постійне вивчення і аналіз основних чинників, які впливають на процеси формування, відтворення трудового потенціалу, його професійну структуру і кваліфікацію, рівень загальної і спеціальної підготовки та рівень ефективності праці. В процесі аналізу необхідний системний підхід, який би передбачав дослідження проблем ефективності праці в тісному поєднанні з розвитком виробництва, вдосконаленням суспільних відносин та змінами в системі господарювання і управління.

При вивченні саме сільського трудового потенціалу завжди потрібно враховувати його специфіку, не можна процес його формування і використання пускати на самоплив. Ці процеси повинні мати підтримку як на державному, так і на територіальному рівнях. Крім того, для характеристики та оцінки сільського трудового потенціалу необхідна своя, особлива система показників, яка дозволяла б виявляти його потенціальні можливості.

Бібліографічний список

1. Богиня Д. П. Основи економіки праці : [навч. посібник] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К. : Знання-прес, 2002. – 313 с.
2. Аграрна праця та соціальний розвиток села / [Бугуцький О. А., Купалова Г. І., Орлатий М. К. та ін.]; за ред. О. А. Бугуцького. – К., 1996. – 302 с.
3. Дієсперов В. С. Реформа як засіб активізації трудового потенціалу / В. С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 130-135.
4. Долішній М. І. Соціально-трудова потенція: теорія і практика / Долішній М. І., Злупко С. М., Бандур С. І. ; [під ред. М. І. Долішнього, С. М. Злупка]. – К. : Вид-во «Наукова думка», 1994. – Ч. І. – 264 с.
5. Ким М. П. Трудовой потенциал и занятость : [учеб. пособие] / М. П. Ким. – Х. : Изд-во ХГУ, 1993. – 112 с.
6. Костаков В. Г. Трудовые ресурсы: Социально-экономический анализ / В. Г. Костаков. – М. : Экономика, 1976. – 191 с.
7. Пітюлич М. І. Трудовий потенціал регіону: стратегія розвитку і функціонування / Пітюлич М. І., Бібен М. І., Мікловда В. В. – Ужгород : Карпати, 1996. – 139 с.
8. Якуба К. І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України: теорія, методологія, практика / К. І. Якуба. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 362 с.

Анотація

У статті розглянуто еволюцію сутності поняття «трудова потенція» та особливості формування та використання трудового потенціалу. Проведено аналіз тверджень різних авторів щодо виділення чинників формування трудового потенціалу, виокремлено основні з них та згруповано у шість укрупнених груп. Виокремлено соціально-економічні чинники, зокрема, характер відносин власності; специфіка трудових відносин; система освіти та механізм підготовки і перепідготовки кадрів; розподільні відносини; особливості виробничо-господарського механізму та

психологічний клімат. Наведено особливості і специфіку сільських територій та їх вплив на формування сільського трудового потенціалу.

Ключові слова: трудовий потенціал, чинники формування, сільський трудовий потенціал, зайнятість, чисельність населення.

Анотація

В статті розглянуто еволюцію сутності поняття «трудовий потенціал» і особливості формування і використання трудового потенціалу. Проведено аналіз тверджень різних авторів про виділення факторів формування трудового потенціалу, виділено основні з них і сгрупувані в шість груп. Виділено соціально-економічні фактори, в частині, характеру відносин власності; специфіка трудових відносин, система освіти і механізм підготовки і перепідготовки кадрів; розподільні відносини, особливості виробничо-господарського механізму і психологічний клімат. Приведено особливості і специфіку сільських територій і їх вплив на формування сільського трудового потенціалу.

Ключевые слова: трудовой потенциал, факторы формирования, сельский трудовой потенциал, занятость, численность населения.

Annotation

The article deals with the evolution of the nature of "employment potential" and especially the formation and use of labor potential. An analysis of statements of various authors on the allocation factors shaping labor potential, determined the main ones and grouped into six groups. Singled out socio-economic factors, including the nature of ownership, specific employment; education system and mechanism for training and retraining; distribution relations, especially the industrial and economic mechanism and psychological climate. The peculiarities and specificity of rural areas and their impact on the rural labor potential.

Key words: labor potential, factors forming, rural labor potential, employment, quantity population.

УДК 339.9

**Фрадинський О.А.,
к.е.н., доцент, завідувач відділу наукових досліджень
з економічних питань митної справи,
Державний науково-дослідний інститут митної справи**

МИТНИЙ ТАРИФ Д. І. МЕНДЕЛЄЄВА І ТОРГОВА ВІЙНА НІМЕЧЧИНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1893-1894 РОКИ)

Постановка проблеми. Питання визначення ролі та місця України у сучасному глобалізованому світі є надзвичайно актуальним, оскільки від правильності його вирішення залежатиме і подальший стан вітчизняного суспільства. У контексті цього, особливої гостроти набуває потреба побудови взаємовигідної системи зовнішньої торгівлі. Одним із важливих етапів розробки новітньої парадигми державного регулювання зовнішньоекономічної активності є узагальнення існуючих наукових напрацювань, серед яких одне із чільних місць займають економічні праці Д. І. Менделєєва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, у науковому доробку яких проведені дослідження з питань економічної спадщини Д. І. Менделєєва та впливу митного тарифу 1891 року на стан торгівельних відносин Російської імперії, варто виокремити І. Кулішера, А. Піджакова, Н. Петухову, М. Савченко, В. Сичова, Л. Слонимського та інших. Проте, висвітлення у наукових працях впливу «менделєєвського» митного тарифу на стан торгівельно-економічних відносин недостатньо висвітлено у вітчизняних наукових публікаціях, що і обумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наукової економічної спадщини російського вченого Д. І. Менделєєва та впливу розробленого ним у 1890-1891 роках митного тарифу на стан економічних зв'язків між Російською імперією та Німеччиною у кінці ХІХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історію російської економічної науки Д. І. Менделєєв увійшов як радник-економіст імператора Олександра ІІІ та трьох міністрів фінансів Росії (М. Х. Бунге, І. О. Вишнеградського, С. Ю. Вітте), ідеолог і розробник митного тарифу 1891 року, його наукові праці з політекономії залишаються актуальними і донині [1, с. 101]. Економічну безпеку Росії вчений пов'язував із розвитком її промисловості, вказуючи при цьому на потребу застосування протекціоністських заходів, необхідність інвестицій та розумне залучення іноземного капіталу. Свої